

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 35, Mart 2019, s. 323-337

ISSN: 2149-0821 Doi Number:<http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4866>

Dr. Öğr. Üyesi, Fatma İNCE

İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, fatma.ince@inonu.edu.tr

YERLİ VE MİLLÎ BİR ESNAF TEŞKİLATI: AHİLİK

Özet

Anadolu'nun sosyal, siyasi ve iktisadi hayatını derinde etkileyen, Anadolu'nun vatanlaşmasında ve Osmanlı Devleti'nin kurulmasında da büyük rol oynayan Ahiliğin oluşumundaki etkenler hala tartışılan konulardır. Ahiliğin kaynağını fütüvvet teşkilatına bağlayanlar olduğu gibi, lonca teşkilatına bağlayanlar da vardır. Ancak Ahilik, her iki kurumdan da etkilenmesine rağmen, kaynağını tamamen eski Türk gelenek ve göreneklerinden alarak Anadolu'da hayatıyet bulan yerli ve millî bir kurumdur. Bu makalede ahilik teşkilatının fütüvvet ve lonca teşkilatıyla olan benzer ve farklı yönleri incelenerek bu konuya açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahi, Ahilik, Ahi Evren, Lonca, Fütüvvet.

DOMESTIC AND NATIONAL TRADESMAN ORGANIZATION: THE AHI COMMUNITY

Summary

The factors influencing the social, political and economic life of Anatolia and the formation of the Ahilik, which played an important role in the establishment of the Ottoman Empire and in the homeland of Anatolia, are still debated. There are also those who connect the source of the Ahi, to the guild organization, as well as to the guild organization. Although Ahilik is influenced by both institutions, it is a local and national institution that finds life in Anatolia with it's old Turkish traditions and customs. In this article, it will be tried to clarify this issue by examining similar and different aspects of the organization of the organization with the futures and guild organizations.

Key Words: Ahi, Ahilik, Ahi Evren, Guild, Futuwwa.

GİRİŞ

Ahilik Teşkilatının ana yapısını ve mahiyetini doğru olarak anlayabilmek için zaman zaman kaynağı olarak gösterilen birisi Arap toplumuna özgü “fütüvvet” teşkilatı, diğeri de Bizans Devleti’ne ait olan “lonca” teşkilatlarını izah etmek gerekmektedir.

Fütüvvet kavramını tam olarak idrak edebilmek için öncelikle cahiliye dönemi Arap toplumundaki “feta” tipinden İslami dönemde kurumsallaşmış bir “fütüvvet” teşkilatına nasıl geçildiği takip edilmelidir. Ayrıca bu teşkilatın sufilikle nasıl birleştiği ve tasavvufi bir nitelik aldığı, esnaf teşkilatıyla nasıl kaynaşarak, ahilik kurumuna nasıl dönüştüğünün ciddi bir tahlile tabi tutulması gerekmektedir. (Ocak, 1996: 261).

Feta, Arapça kaynaklarda çocukluk yıllarını geride bırakmak ve gençlik çağına girmek anlamına gelmektedir. Birçok lügatta da erkeklik anlamında kullanılmaktadır. Feta sözcüğü aynı zamanda genç, iyi huylu, kahraman, kahramanlık anlamlarına da gelmektedir. (Kocatürk, 1984: 17).

Fütüvvet araştırmacıları bu kurumun tarihi sürecini incelerken öncelikle Kuran-ı Kerim’de ve Arap toplumunda feta kavramına bakmışlardır. Çünkü Kuran-ı Kerim’de fütüvvet sözcüğüne hiç rastlanılmazken feta ve çoğulu fityan, feteyât kavramları genç, delikanlı ve yiğit manalarında kullanılmaktadır. Kuran-ı Kerim’in El-Kehf suresinin 60. ve 62. Ayetlerinde geçen feta kelimesi ise uşak manasına gelmektedir. Fetâ teriminin Kur’an’da sadece sözlük anlamında kullanılması, fütüvvet kavramının buradan temellendirilemeyeceğini göstermiştir. (Demir, 1996: 21).

İslam öncesi çağlarda fetâ kelimesinin genç, güçlü, eli açık ve yiğit anlamlarına geldiği görülür. Bu dönemde bu hasletleri kendisinde bulunduran kişilerin bir birlik halinde bulunmadığı, fetâ denilen kişilerin tek tek anıldığı bilinmektedir. O dönemler için bir örnek olarak Arap edebi ürünlerinin çoğunda sözü edilen kişi Tay kabilesi başkanı Prens Hatem Tai’dir. Hatem Tai’nin, konuklarını çok iyi ağırladığı, yanından ayrılışlarında onlara at ya da deve hediye ettiği dillere destandır. O dönem için buna benzer başka tek tük örnekler bulunmaktadır. (Çağatay, 1997: 4).

Fetâ kelimesinin İslam öncesi döneme ait kullanımıyla ilgili Kur’an’da örnekler bulunmaktadır. Dinlerini yaşamak uğrunda kavminden gizlenen Ashab-ı Kehf hakkında; “Biz sana onların başlarından geçeni gerçek olarak anlatıyoruz. Hakikaten onlar Rablerine inanmış gençlerdir. Biz de onların hidayetlerini artırdık.” denilmektedir. Kur’an’da kavminin tevhid inancından sapmasına karşı onlarla mücadele eden Hz. İbrahim hakkında kavminin; “Bunları diline dolayan bir genç (fetâ) duyduk, kendisine İbrahim denilirmiş.” dediği nakledilmektedir. Yine Kur’an’da Hz. Musa’nın yol arkadaşı hakkında fetâ kelimesi kullanılmakta ve Hz. Musa’nın ona hitaben şöyle dediği ifade edilmektedir: “Musa fetâsına (genç adamına), kuşluk yemeğimizi getir, gerçekten biz bu yolculuğumuzda çok sıkıntı çektik.” dedi. (Çakmak, 2005: 257).

İslamiyet öncesi Arap toplumunda haksızlıkla mücadele etmek, sulh ve sükûnu muhafaza etmek maksadıyla bir teşkilat kurulmuştur. Bu teşkilat toplumda huzuru koruyabilmek maksadıyla savaşmayı dahi göze almış bir teşkilattır. Teşkilat Hilfu’l-Fuzul ismiyle bilinmektedir. Hilfu’l-Fuzul’un o dönem Arapları arasında Hicaz bölgesinde fütüvvet duyusunun yavaş yavaş bir teşkilat haline geldiğinin bir göstergesidir. (Bayram, 1991: 14).

Hiz. Peygamber'e "Cahiliye döneminden bize anlatmak istediği bir şey var mı?" diye sorulunca, "Cahiliye devrine ait iki şeyden müteessirim, bir şeyden de memnunum." cevabını almışlardır. Hiz. Peygamber'e müteessir ve memnun olduğu şeylerin ne olduğu sorulunca; "Kureyş, harb-i fücürâ (İslami bir vecizesi olmayan, gurur, kibir ve kuru benlik için yapılan kavim kabile savaşı) gidiyordu. Harp için giyinmemiş, hazırlanmamıştım. 'Sen gelmiyor musun?' dediklerinde, 'Atım yok' dedim. At verdiler. 'Kılıcım yok' dedim. Kılıç verdiler. Ne eksik dersem bulup verdiler. Artık eksik diyecek bir şey kalmayınca, cesaretsiz demesinler diye gitmek zorunda kaldım. Fakat hiç kimseyi öldürmedim. Bu şekilde iki defa harb-i fücürâ dahil oldum. Bir de o zamana kadar memnun olduğum Hilfu'l-Füzul'a katılanların en genci idim. O zamanlar, Mekke'ye pazara gelenlerin mallarını ve hanımlarını zorbalıkla ellerinden alıp vermiyorlardı. Mekke'nin ismi civarda kötüye çıkıyordu. Buna mani olmak, Mekke'de huzur, emniyet ve asayişini temin etmek gayesiyle, namları "Fâdil" faziletli diye anılan 9 veya 11 kişiden müteşekkil bir teşkilat kuruldu. Ben de bunlardanım. Bunlar, ahlak ve fazileti savunacaklarına dair ahdedip, Mekke'ye gelenlerin mallarını, canlarını ve hanımlarını bütün kötülüklerden korudular. (Çalışkan, İldiz, 1993: 27-28).

Hilfu'l-Fuzul'un toplum içerisindeki önemlerine dair çeşitli anekdotlar bulunmaktadır. Örneğin Peygamberimiz, bir gün bir grup adamın Mekke'de birinin hanımını zorla tutup bir eve götürmek istediklerini, ancak Hilfu'l-Fuzul'a mensup olan kişilerin kadını kurtardıklarını anlatır. Bir gün de birinin malını alıp, parasını vermediklerini, üstüne de onu kovaladıklarını, Hilfu'l-Fuzul'un adamın parasını onların elinden alıp, adama teslim ettiklerini ifade eder. Bu durum Hilfu'l-Fuzul'un toplum içerisinde büyük bir sevgi ve itibar kazanmalarını sağlamıştır. (Çalışkan, İldiz, 1993: 27-28).

Peygamberimiz döneminde bu anlayışa bakıldığında fütüvvetin asıl anlamını Hiz. Ali ile kazandığını görebiliriz. Fetâ şeklinde isimlendirilen ilk kişi Hiz. Ali'dir. Uhud harbinde gösterdiği kahramanlıklardan dolayı Hiz. Peygamber; "Ali gibi genç, Zülfikar gibi kılıç yoktur." demiştir. Hiz. Ali'nin fütüvvet anlayışı aynı zamanda yaşam tarzını da yansıtmaktadır. Hiz. Ali'ye göre insan, güçlü olduğu yerde affetmeli, öfke anında yumuşaklıkla muamele etmeli, düşmanlarına dahi gerektiğinde iyilikle davranmalı, kendisi ihtiyaç halindeyken dahi başkalarını düşünmelidir. Hiz. Ali'nin yaşamına baktığımızda da aynen böyle davrandığını görmekteyiz. Hiz. Ali'nin İbni Mülcem hakkındaki muameleleri, muharebede dahi düşmanını affetmesi, elindekileri başkasına vermesinden dolayı kış günü yazlık elbiselerle üşmesi hep onun fütüvvet anlayışının yansımalarıdır. Allah'ın arslanı, Allah için yaşamış ve yine Allah için şehid olmuştur. Bu yüzden fütüvvet şeceresinin kökü "Allah'dan başka ilah yoktur." kelimesindeki kuvvettir. (Özaydın, 2005: 690-691).

Fütüvvetin zamanla bir tasavvuf kavramı haline gelmesinde Emeviler dönemi önemli bir yere sahiptir. Emeviler döneminde genişleyen topraklar, temasa geçilen yeni kültürler ve gelişen siyasi ve içtimai değişimlerin fütüvvet teşkilatının gelişimindeki yeri önemlidir. Aynı zamanda fütüvvetin kurumsallaşmasındaki bir diğer önemli husus da tefsir, hadis, fıkıh gibi İslami ilim ve kavramların ortaya çıkmaya başlamasıdır. (Demir, 2002: 387, Taeschamer, 1953-1954: 8).

Abbasiler döneminde Türkistan ve Horasan'dan getirilen Türk tutsaklardan müteşekkil olan askeri birlikler kurulmuştur. Bu askeri birlikler zamanla güçlü ve imtiyazlı bir duruma geçmişlerdir. İşte buna bir tepki olarak IX. yüzyıldan başlayarak halk arasında bazı kuruluşlar meydana gelmeye başlamıştır. Bunların toplu olarak örgütlenerek, karışıklıklarda kundakçılık

eylemlerinde bulunan ve “ayyar”, çoğul olarak “ayyarun”, “evbaş şatır”, çoğul olarak “şuttar” adları ile anıldıkları bilinmektedir. (Çağatay, 1997: 5).

Ayyarlar, devlet otoritesinin güçlü olduğu dönemlerde saklanırlar, ancak devlet otoritesi zayıflamaya başlar başlamaz ortaya çıkarlar, taş ve sopalarla saldırıya geçerlerdi. Bu kanun dışı örgütler X. ve XII. yüzyıllar arasında büyük karışıklıklar çıkarmışlardır. Örneğin; Abbasi Halifesi Ebu'l Kasım el-Mutilillah el-Fazl zamanında, 972 yılında Bizans'a karşı savaşa katılmak isteyenlere silah verildi. Bunlar Bağdat'ta bir isyan çıkardılar. Büyük bir felaketi önlemek için Bağdat'ta bir mahalle yangına verildi. Bu kişiler işsiz olduklarından, devlet hizmetine girmek ve özellikle güvenlik teşkilatlarında görev almak istiyorlardı. Böylece hem geçim sıkıntısından kurtulacak, hem de hayatları garanti altına alınacaktı. (Arslanoğlu, 2005: 103).

Bu örgütler, o çağlarda Türk ve İslam devletleri yönetimi altındaki şehirlerde özellikle asker ve güvenlik güçlerinin yetersiz bulunduğu yerlerde ve zamanlarda, kaliteli bir takım askeri ve sportif faaliyetler ile canlı tutulmuş, kaçınılmaz bir milis gücünü temsil ediyordu. Zaman zaman da şehir yöneticileri kalabalık ve güçlü oluşları nedeniyle bunlara dayanıyordu. (Çağatay, 1997: 6).

Feta ve fütüvvet kelimelerinin X. asırda yukarıda ifade edilenlerden dolayı ayyarlara has bir kelime halini aldığı, feta ve fütüvvet denildiğinde akla bu kimselerin geldiğini görmekteyiz. Bu yüzyılda ünlü Türk filozofu Farabi'yi Şam'dan Askalan'a giderken takip edip soyanların kendilerini fetâ olarak tanıttıkları kaynaklarda kaydedilmektedir. Fetâ ve fityan adlı bu cinsten yankesicilerin bilahare Ebu Nasr tarafından Farabi'nin mezarının yanında idam edildikleri bildirilmektedir. (Güllü, 1977: 27-28).

Fütüvveci kurallar olarak bilinen yiğitlik ve civanmertlik vasıfları zamanla fütüvveci, ayyar, şatır gibi kuruluşların ortak nitelikleri olmaya başlamıştır. Aynı adımlarla anılan ve bu tür kuruluşları kendinde birleştiren fütüvvetçilik, git gide bir meslek ve sanata bağlı bulunması gerekli olmayan içlerinde tasavvuf erbabının ve öteki tarikat birikimlerinin de yer aldığı türlü kuruluşların ahlaki kurallar ve yiğitlik nitelikleri ile donatılarak belli amaçlar için bir araya toplanabilen bir örgütün adı olmuştur. (Çağatay, 1997: 7).

Halife Nasır'ın Fütüvvete Girişi

Zümrüd isimli bir Türk anadan doğmuş olan Halife Nasır Lidinillah'ı fütüvvet teşkilatına girmeye zorlayan bir takım sebepler vardı. Bu dönemde bir yandan Selahaddin Eyyubi Mısır Fatimi Devleti'ni ele geçirmiş ve Şam, Halep, Musul, Kudüs, Yemen ve Mısır'ı tamamıyla kontrolü altına alarak, sınırlarını Fırat Nehri'nden Nil Nehri'ne ve Akdeniz kıyılarına kadar genişletmiştir. Aynı dönemlerde Harezmsah Hükümdarı Alaaddin Tekiş ise Kirman bölgesini kontrolü altına almıştır. Nasır Lidinillah'ın bir diğer sorunu ise Taberistan, Mazenderan, Cürcan Bölgesi'ne yerleşen, çevreye yolladıkları fedailer vasıtasıyla halkı kandırıp, ayaklandırmaya çalışan Batınilerdi. (Çağatay, 1982: 427, Çağatay, 1952: 62).

Nasır Lidinillah'ın hilafete giriş tarihi ile alakalı Katip Çelebi çeşitli bilgiler vermektedir. Onun verdiği bilgilere göre halifenin, fütüvvete 1182 yılında yani saltanatının başlangıcında girmiş olduğu bilinmektedir. Nasır Lidinillah'ın fütüvvet teşkilatına Şeyh Abdul Cabbar isimli bir sufi önderliğinde girdiği bilinmektedir. (Kayaoğlu, 1981: 221).

Nasır Lidinillah'ın fütüvvet teşkilatını kurmasının nedeni bütün Müslümanları hilafet müessesesine bağlamak, merkezî bir İslam birliği sağlamak ve aynı zamanda İslam aleminin batıda Hristiyanlar'a karşı doğuda ise Harezmsah ve Moğol hücumuna karşı topyekûn mücadele etmesini sağlamaktır. Halife bütün bunları gerçekleştirebilmek için de kendisine Bağdat'ı hilafet merkezi olarak seçmişti. (Erker, 2002: 16).

Nasır'ın bu teşkilatı kurmasındaki bir diğer sebep de İslam ülkeleri arasında savaşla birliğin sağlanamayacağını anlamış olmasıdır. İslam ülkeleri arasında birliği sağlamak için fütüvvet ayin ve ruhunu kullanmış olması aslında Nasır'ın ne kadar akıllı ve şuurlu bir halife olduğunu göstermektedir. Çünkü bu kurum sayesinde Nasır hem Müslüman milletleri bir araya toplamıştır ki, eğer bu gerçekleşmeseydi Müslüman devletler birbirleri ile yaptıkları savaşlar neticesinde yok olup gidebilirlerdi, hem de Arapların hilafet makamındaki yeri ve önemlerini muhafaza etmeyi başarmıştır. Ayrıca Müslüman birliğini gerçekleştirerek kuzeydoğuda Tatarların, Moğolların kuzeybatıda ise Gürcülerin ve Avrupalıların tehditlerini de ortadan kaldırmıştır. (Erker, 2002: 16).

Halife Nasır Lidinillah, fütüvvet birliklerini etrafına toplayarak, bunların daha sağlam hale gelmeleri için çaba harcamış ve bütün birliklerin ortak hareketlerini sağlamaya yönelik tedbirlerini almıştır. Bu amaçla, Şahabüddin Ebu Hafs Ömer el-Suhreverdi'yi bunun başına geçirerek, kendisine bir fütüvvetnâme yazdırmıştır. Nasır'ın bu yaklaşımı fütüvvet birlikleri açısından şu önemli sonuçları doğurmuştur:

- Bu hareketle birlikte, o zamana kadar dağınık olan fütüvvet birliklerini merkezî bir teşkilat haline getirmiştir.
- Merkezî teşkilatlanmalar, mahallî teşkilatlanmalardan her zaman güçlü olduğu için fütüvvet müesseseleri daha da güçlenmiştir.
- Fütüvvet birlikleri arasındaki düşmanlıklar sona ermiş, aralarında yazışma ve yardımlaşma dönemi başlamıştır.
- Devletin desteği ile daha hızlı ve güçlü bir şekilde yayılma imkânına kavuşmuşlardır.

Nasır'ın fütüvvet birliklerini bir arada toplaması devleti de güçlendirmişti. Bunun devlet açısından sağladığı faydalar da şu şekilde sıralanabilir:

- Devlet başıbozuk ve kendi başlarına buyruk olan toplulukları kontrol etme imkânına kavuşmuştur.
- Dağınık fakat güçlü olan birlikleri yanına alarak gücünü artırmıştır.
- Diğer sultanlara fütüvvet libasını giydiren Nasır, devletin manevi nüfuzunun artmasına vesile olmuştur. (Erker, 2002: 16).

Bizans Loncaları

Eskiçağ kentlerinin çoğunda lonca benzeri bir yapı vardı. Ama bunların büyük bir çoğunluğu üyelerinin toplumsal ve dinsel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuştu. Yani ekonomik nedenlere bağlı olarak kurulmuş yapılar değildi. Bu tür loncaları biz daha çok dostluk cemiyeti olarak nitelendirebiliriz. Bizans Devleti'nde de loncaların varlığını görüyoruz. Bizans Devleti'nde bu teşkilatın kurucusunun ikinci Roma kralı Numa Pompilius olduğu bilinir. Numa Pompilius, Sabir kökenlidir. Romulus'un ölümünün ardından Romalılar onu kral yapmışlardır. Numa, kendisine krallık teklif edildiğinde yaklaşık 40 yaşındaydı. Sabirler'in Cures adını verdikleri ve daha sonra Romalılar ve Sabirler'in ortak olarak Quirites diye çağırılmaya

başladıkları şehirde yaşıyordu. Numa başlangıçta teklifi reddetmiş ancak babası ve I. Marcius'un baskıları sonucu kabul etmiştir. Numa, güneş ve yıllara göre ayarlanabilen bir takvim yapmış, Pontifex adlı bir rahip tüzüğü hazırlamış ve Roma topraklarını "pagi" olarak bölerek, Roma'da geleneksel meslek localarını kurmuştur. (Runcıman, 1987: 138-150, Heaton, 1985: 51-79).

Bizans Devleti'nde lonca teşkilatlanması tarım dışı kesimlerde uygulanmıştır. Bu teşkilatın kurulması devlet açısından da olumlu birçok sonucu beraberinde getirmiştir. Öncelikle esnaf ve zanaatkarlar merkezi yönetimin siyasi, toplumsal ve iktisadi olarak denetimi altında olmuşlardır. Aynı zamanda İstanbul iâşesi de bu teşkilat sayesinde ucuz tutulmuştur. Böylece yerli tüccarları devlete bağlayan ve memurlaştıran bir yapı ortaya çıkmıştır. (Özyurt, 2007: 107).

Durkheim, çağdaş ve ekonomik yaşamın içinde bulunduğu hukuksal ve ahlaki kuralsızlıktan rahatsızlık duyarak maddi ilerlemenin zorunlu olarak insanın mutluluğuna ve ahlaki gelişimine katkıda bulunamayacağını hatırlatmıştır. Durkheim, büyük bürokratik yapısından ve bireyler arasındaki mesafenin uzaklığından dolayı modern toplumlarda kolektif bilinci temsil eden devletin, bireyleri ahlaki yönden kontrol etmede yetersiz kaldığına inanır. Bu inanç onu geleneksel toplumlar meslek cemaatleri olan loncaları, modern toplumlarda korporasyon adı altında yeniden canlandırma arayışına yöneltmiştir. (Özyurt, 2007: 107).

Lonca teşkilatı sadece meslekî bir teşkilat değil aynı zamanda ahlakî ve dinî işlevleri de bulunan bir teşkilattir. Teşkilat aslında bir aile birliği görüntüsü vermektedir. Üyeleri arasında karşılıklı kardeşlik ilişkileri vardır. Ekonomik faaliyetler kâr güdüsünden çok ödev anlayışı ile yürütülmektedir. Loncalarda zanaat ustaları önemli bir yere sahiptir. Bunlar loncaların tüm haklarına sahip tek üyeleridir. Ancak bu hizmetlilerin ezildiği anlamına gelmemelidir. Çünkü hizmetlilerin hakları da bazı tüzüklerle ustaların keyfi kararlarına karşı korunmuştur. Yani usta ile hizmetli arasındaki yükümlülükler karşılıklıdır. Aynı durum alıcı ve satıcı arasındaki ilişkiler için de söz konusudur. Alıcı ve satıcı arasındaki ilişkiler de belirli kurallara bağlandığı için herhangi bir aldatma durumunun oluşması söz konusu olmamaktadır. Dolayısıyla bu teşkilatta bireylerin şahsi çıkarları değil, hem loncaya üye olan bütün insanların çıkarları hem de toplumun çıkarları gözetilmiştir. (Özyurt, 2007: 108).

Atina'nın Aziz Nicon Telis ve Sparta eyaletlerinde yaşayan esnaf gruplarından bina yapımı ile uğraşan uzman ustaların bina yapım faaliyetleri X. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Makedonya'da da XIV. yüzyılın ilk on yılında köylülerin çalışmaları ile Radolibos kentindeki büyük köylerde demircilik, çömlekçilik, ayakkabıcılık, şapkacılık ve terzilik varlığını ortaya çıkarmıştır. J. Lefort'un o dönem ailelerine önerdiği meslek grupları ise ayakkabıcılık ve çömlekçiliktir. Balıkçılar, gemi sahipleri ve denizciler acil bir durumda kamu görevlerini yerine getirmek üzere görevlendirilmişlerdir. Köylerdeki refahın kaynağı el zanaatlarındaki ustalıklardır. Kıbrıslı Gregory'nin mektuplarından da anlaşılacağı gibi bazı zamanlar köy işçilerinin ürünleri köyün dışında da pazarlanmaktadır. (Teall, 1971: 128, Laiou, 2002: 348).

İbni Batuta 1332-1333'e doğru Konstantinopol'e yaptığı ziyaret üzerine değerli ve belgelere dayanan bir anlatı kaleme almıştır. Çarşıları geniş döşeme taşları ile kaplı sokakları arşınladı. Her meslekten insanlar bu sokaklarda ayrı ayrı yerlere sahipti ve bu yerleri başka meslekten biriyle paylaşamazlardı. Her çarşının gece kapatılan kapıları vardı. Ayasofya yakınındaki yazıcılar çarşısında, yargıçların ve devlet hazinesi dairelerinde görevli yazıcıların

oturup, beklediği çoğu tahtadan yapılmış peykeler ve dükkânlar vardı. Bu dükkânların ortasında yargıcın oturduğu üstü kumaşla kaplı büyük bir koltuğun bulunduğu ahşap bir kubbe yükseliyordu. Söz konusu kubbenin yakınında başka bir çarşı, ecza satıcılarının çarşısı vardı. İbni Batuta, Ayasofya'ya girmemesine rağmen, kilisenin kapısında yeri süpürmekle, lambaları yakmakla ve kapıları kapatmakla görevli muhafızların olduğunu belirtmiştir. (Özyurt, 2007: 108).

Ahilik

İslam dininin Türkler tarafından kabulü dünya tarihinin en önemli hadiselerinden birisidir. 634 yılından itibaren Arabistan sınırlarından taşan İslamiyet, yarım yüzyıl içinde ticaret, fetih ve kültür yoluyla Türk dünyasına tesir etmeye başlamış ve 150 yıllık bir zaman içinde Türkler bu dini tanıma imkânı bulmuştur. Nihayet 940'lı yıllarda Karahanlı Devleti'nin hükümdarı Satuk Buğra Han Müslüman olmuş ve İslamiyet'i resmî devlet dini olarak ilan etmiştir. Bundan sonra Türkler kitleler halinde Müslüman olmaya başlamıştır. Oğuz Türkleri arasında da İslamlaşma hadiseleri hızlanmaya başlamıştır. 900 yılında Oğuz Devleti subaşı olan Selçuklular da İslamiyet'i kabul ederek Oğuz yabgusuna cihad ilan etmiştir. Türkler, bu olaydan yaklaşık 80 yıl sonra Selçuklular Devleti'ni kurarak, İslam âleminin lideri durumuna gelmişlerdir. (Ekinci, 2001: 52).

Maveraünnehir civarından XI. yüzyılın 2. yarısında İran'ı zapt edip, Anadolu'nun doğu sınırına ulaşan Türkler, Sultan Alparslan'ın kumandasında 1071'de Malazgirt Ovası'nda Bizans ordusunu bozguna uğratmışlardır. Bu zaferden sonra Anadolu'ya dağılan göçebe Türkler; köylere, kasabalara ve şehirlere yerleşmişlerdir. Bu ilk göçte anayurdun büyük ve medeni şehirlerinin esnaf ve sanatkârları Türkistan'da kalmıştır. (Ekinci, 2001: 52).

Türkiye Selçuklu Devleti I. Alaaddin Keykubad zamanında en parlak dönemlerinden birisini yaşamıştır. Onun zamanında Konya, Karaman, Sivas, Akşehir, Kayseri, Kırşehir ve Ankara gibi bilim ve kültür merkezlerinde sanatkârlar, tüccarlar ve bilginler çoğalmıştır. Ancak bu ihtişamlı durum çok uzun sürmemiştir. Çünkü Türkiye Selçuklu Devleti'nde yaşanan taht kavgalarına, Altınordu, Mısır ve İlhanlılar'ın bu bölgede etki kurma çabaları eklenince devlet güçsüz bir duruma düşmüştür. Selçuklular'ın Köseadağ Savaşı'nda İlhanlılar'a yenilmeleri de Anadolu'nun Moğol boyunduruğuna girmesine sebebiyet vermiştir. (Gündüz, 2005: 456-466, Munteanu, 1996: 91).

Anadolu'da baş gösteren bu Moğol istilası Anadolu halkını her yönden olumsuz anlamda etkilemişti. İşte böyle bir atmosfer içerisinde Mevlana Celaleddin-i Rumi, Hacı Bektaş-ı Veli ve Ahi Evren gibi Türk büyükleri halkı bu olumsuz ruh halinden kurtarabilmek ve millî duygularını ayakta tutabilmek için büyük çaba harcamışlardır. Ancak her biri bunun için farklı bir yol denemiştir. Mesela Mevlana, Konya'da yöneticilere ahlak ve hoşgörü telkinleri verirken, Hacı Bektaş köylü ve göçebelerle ilgilenmiştir. Ahi Evren ise esnaf ve sanatkâr birlikleri kurarak, sanat ve ticareti canlandırmıştır. Bütün bunlar Anadolu halkına bu kötü dönemde dahi yaşama ve direnme gücü vermiştir. (Çağatay, 1952: 83-84).

Moğol tahribatı Anadolu için Haçlı seferlerinden daha büyük bir felaket olmuştur. Moğol istilası nedeni ile Maveraünnehir, Horasan, İran gibi bölgelerden pek çok şehirli ahali, esnaf, sanatkâr, âlim göç ederek Anadolu'da toplanmıştır. Bu nedenle bu istilanın Anadolu'nun bir Türk yurdu haline gelmesinde önemli katkıların bulunduğu da bir gerçektir. Moğol zulmünden kaçarak Anadolu'ya gelen bu insanlar, devlet otoritesinin zaafa düştüğü bir

dönemde, bir yandan kendilerini yurtlarından eden Moğollar'a, öte yandan da yerli ahaliye bilhassa uç bölgelerinde Bizans'a karşı teşkilatlanma mecburiyetindeydiler. Bunun yanında varlıklarını devam ettirme kaygısına düşen bu insanlar, daha önce Selçuklu Devleti'nin koruyup kolladığı yerli Rum esnaf ve sanatkârla ve onların ürettikleri mallarla rekabet edebilecek seviyeyi tutturmak zorundaydılar. Bu ise ancak, aralarında bir teşkilat kurarak dayanışma sağlamaları, bu yolla iyi, sağlam ve standart mal yapıp satmaları ile mümkün olabilirdi. Ahilik birlikleri de bu şartların tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. (Ocak, 1996: 141)

Ahiliğin anlaşılabilmesi için öncelikle bu kuruluşun şahsiyetini, düşünce dünyasını iyi tahlil etmemiz gerekmektedir. Ahi Evren XII. yüzyılda İran'ın Hoy şehrinde doğmuş, Şam, Bağdat ve Mekke'de dolaştıktan sonra da Anadolu'ya gelmiştir. Asıl künyesi Ahi Evren Şeyh Nasiruttin Ebû'l-Hakayık Mahmud b. Ahmed el-Hoyî'dir. Ahi Evren 1206 yılında Anadolu'ya gelmiştir ve Kayseri'ye yerleşmiştir. Bu esnada yanında daha sonradan kayınpederi olacak olan Evhadüddin Kirmanî de bulunmaktadır. Ahi Evren, Kayseri'de¹ debbağlık² mesleği ile ilgilenmiştir. Daha sonraki süreçte de Moğol istilası dolayısıyla Anadolu'ya gelen esnaf, sanatkâr ve tüccarları bir lonca teşkilatı etrafında birleştirmeyi başarmıştır. (Çağatay, 1952: 71-72).

Burgazi Fütüvvetnâmesi'nde Ahi teşkilatlarının yönetimi ile ilgili şu bilgileri vermektedir: “Yiğitlik, ahilik ve şeyhlik üçü birdir. Yiğitlik, heves eylemektir. Şeyhlik, tamam eylemektir. Yiğitlik, sakal gelmektir. Ahilik, sakala ak düşmektir. Şeyhlik tamam, pir olmaktır. Yiğitlik, müminler yolun olmaktır. Ahilik, evliya yolun olmaktır. Şeyhlik, peygamberler dirliğin dinlemektir. Ve Ahilik tarikattır. Ve şeyhlik hakikattir. Ve dahi yiğitlik yola girmeye niyet etmektir. Ve ahilik yok olup gitmektir. Ve dahi şeyhlik menzile ermektir. Ve dahi yiğitlik ana rahminden doğmaktır. Ahilik, dünyada dirilmektir. Şeyhlik imanla ölmektir. Yiğitlik, Ahilik ve Şeyhlik üçü birdir.” (Çağatay, 1952: 71-72).

Ahi olabilmenin çeşitli şartları vardı. Sanatkârların içinde en dürüst, hürmete en değer olması ve yaşça da ileri olması Ahi olmanın önemli şartları arasındaydı. Ahi nüfuz ve tesirleri itibarıyla tam bir tarikat şeyhine benzer. Ahi'den başka ahinin bir nevi subaşısı olarak görev yapan yiğitbaşı veya server denilen ikinci bir reis daha bulunmaktaydı. Ahiler ve serveranlar sadece Ahi teşkilatı içerisinde değil devlet meselesinde ve hükümet idaresinde de söz sahibiydiler. Örneğin I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Rükneddin Süleymanşah arasındaki mücadelede Ahiler önemli bir rol oynamışlardır. (Gül, 1971: 187).

Hiyerarşik sırayla yiğitbaşı ve Ahi'nin üstünde Ahi Baba bulunmaktaydı. Herhangi bir Ahi zaviyesine dahil olan kişi memuriyet yapan bir kimse gibi zaman ve kabiliyetine göre yönetim kademelerinde basamak basamak yükselmekteydi. (Gül, 1971: 187).

¹Kemal Turan, **Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi**, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, İstanbul 1996, s.28-30. Tarihçi Ahi Çelebi, Ahi Evren'in önce Denizli'de bahçıvanlık yaptığı, bir süre Kayseri'de yaşadığından sonra Kırşehir'de öldüğünü söylerken, Evliya Çelebi ise bundan farklı olarak Ahi Evren'in önce Kayseri'ye yerleştiğini, sonra da ölüncüye kadar Denizli'de yaşadığını ifade eder.

²M. Fatih Köksal, **Ahi Evren ve Ahilik**, Kırşehir Valiliği Kültür Hizmetleri, Kırşehir 2006, s.6. Ahi Evren'in bu mesleği seçmesinin bir anlamı vardır. Bu meslek Türk göçebe yaşamının kültürel bir göstergesiydi. Çünkü en eski dönemlerden itibaren hayvancılık ile yaşamını sürdüren göçebe Türkler'in yaşamlarında kilim dokuma ve dericilik meslekleri ön plana çıkmıştı. Aynı zamanda debbağlık göçebe yaşamdan henüz yerleşik hayata geçmiş olan ve herhangi bir meslek hakkında fikri olmayan insanların kolayca yapabilecekleri bir işti.

Selçuklu devri ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Ahilik esnaf yönetim tarzı fazla bir farklılık göstermemekteydi. Seyyid Hüseyin'in fütüvvetnâmesinde açıklamış olduğu fütüvvet ehlinin dereceleri ise şunlardır:

- 1- Nazıl Derecesi: Bu kişiler fütüvvet mahfiline sevgisi yüzünden üstadı veya atasıyla gelmiştir. Böyle kişiler henüz erkâna girmemiştir.
- 2- Nîm Tariyk Derecesi: Yarı yolda olan anlamındaki bu derece sahipleri henüz fütüvvet terbiyesi görmemişlerdir. Ancak bu derecedeki erler, bir üstâd, bir tarikat atası ve iki tarikat kardeşine sahip olan kişilerdir.
- 3- Müfredî Derecesi: Şed bağlanmış, helvası pişirilmiş kısaca nasibi verilmiş kişidir.
- 4- Besariş Derecesi: Fütüvvet ehlini terbiye eden kimselerin derecesidir.
- 5- Nakıyb Derecesi: Mahfil ehlini yerlerine oturtup, konuklayan fütüvvet ehlinin derecesidir.
- 6- Nakıybül-Nukabâ Derecesi: Kendisinden önceki diğer 5 derecede bulunup, o derecelerin bütün erkân ve adabını öğrenmiş olan kişilere verilen derecedir.
- 7- Halife Derecesi: Fütüvvet şeyhinin makamına geçen kişinin derecesine denilir. Şeyh ölünce onun görevini devam ettirir. Seccadesi yani postu henüz yoktur.
- 8- Şeyh Derecesi: Fütüvvet postuna sahip olan ve kendisine bağlı fütüvvet erkânı ve sanat erbabı bulunan kişidir.
- 9- Şeyhü'l-Şuyûh Derecesi: Fütüvvet teşkilatının en son mertebesidir. Seccadesi olan şeyhlerin bağlı olduğu bu kişi en yüksek dereceyi temsil eder. (Erker, 2002: 66)

Bir kişi ahilik teşkilatına girmek istediğinde önce onun ahlakî durumu incelenirdi. Eğer teşkilata girmesine herhangi bir mani yoksa usta tarafından bu durum zaviyeye bildirilirdi. Zaviyede durumu görüşülen adayın, teşkilata giriş merasimi törenle yapılırdı. Usta, çırağın Ahi kardeşi, kalfa ise yol kardeşidir. Üyelikte dahili ve harici denilen bir ayrım vardır. Yamak, çırak, kalfa, ustalar dahili, emekli, çalışmayacak durumda olanlar ile sakatlar ise harici olarak tanımlanırdı. (Ekinci, 2001: 70).

Ahilik teşkilatında görülen statü tayini, hizmet, liyakat ve icazet ölçülerine göre belirlenmektedir. Ahi birlikleri bir başkan ve beş kişilik bir yönetim grubundan meydana gelmektedir. (Köksal, 2006: 110-113).

Başkan seçilirken bir takım hususlara dikkat edilirdi. Buna göre seçilecek başkanın ya da şeyhin ahlaki yapısına çok dikkat edilirdi. Güzel hasletleri taşıması önemliydi. Aynı zamanda mesleğe ait sorunlardan haberdar olması ve sorun çözebilir donanımda olmasına dikkat edilirdi. Aynı zamanda bu kişinin halk tarafından da seviliyor olmasına da önem gösterilirdi. (Köksal, 2006: 110-113).

Ahilik kurumunun işleyişi ile alakalı bütün sorumluluk şeyhe aitti. Bu teşkilatta başkan olabilmek için en az 3 usta yetiştirmiş olma şartı da aranırdı. Yönetim kurulunun seçimine gelince, bu kuruma seçilebilmek için meslekte beş yıl görev yapmış olmak yeterli oluyordu. Hem başkanın hem de yönetim kurulu üyelerinin herhangi bir mahkumiyetlerinin olup olmamasına da ayrıca dikkat edilirdi. Şayet esnaf şeyhi yönetim kurulundaki yönetim kurulundaki üyelerden herhangi birisi ile çalışmak istemezse durum Ahi Baba vekiline havale edilirdi. Ve Ahi Baba vekili de yönetim kurulu üyesinin istifa etmesini isterdi. (Ekinci, 2002: 78).

Bu teşkilat içerisinde önemli bir mevki de büyük meclis başkanlığıdır. Bu meclisin başkanı, şeyhin seçimi gibi o yerleşim yerindeki bütün şeyhlerin katılımıyla gerçekleşirdi. Şeyhler, kendi aralarında seçim yoluyla başkanı belirlerlerdi. Yönetim kurulu 5 kişiden meydana gelirdi. Esnaf şeyhi bunların başkanıydı. Bunlar teşkilatın ana karar organı vasfını yürütürlerdi. Alınan bütün kararların sorumluluğu şeyhe aitti. Ancak kurulda alınan kararların tümü meşveret usulüne göre yapılırdı. (Ekinci, 2002: 78, Uçma, 2011: 120).

Yönetim kurulu her ayın 1. ve 3. cuma günleri teşkilat odasında toplanırdı. Bu toplantıda esnaf şeyhi 15 gün içinde meydana gelen esnaf sorunlarını dile getirirdi. Geçen toplantıların muhasebesini yapar ve lüzumlu hususları görüşmeye açardı. (Cevdet, 2008: 376).

Ahilikte önemli bir başka kurumda “Büyük Meclis”tir. Birbirinden farklı meslek kollarının birlik, beraberlik ve dayanışmasını esas alan iletişimin sağlandığı kuruldur. Bu meclis Ahi birliklerinin en yetkili üst organıdır. Büyük meclise iştirak edenler kendi aralarından Ahi Baba Vekili adıyla bir başkan seçerlerdi. Bu mecliste, meclis kollarının çalışmaları, esnaf şeyhlerinin yıllık hesapları ve aynı zamanda da şikâyet edilen esnaf şeyhlerinin durumları incelenirdi. Eğer suçları varsa cezalandırılırlardı. Bunun yanında hükümet ve esnaf arasındaki iletişim de bu mecliste gerçekleştirilirdi. Hükümetlerce verilen kararların esnaf menfaatlerine uygun olup olmadığı incelenir ve hükümete istekte bulunma işi de yine bu mecliste görüşülürdü. (Uçma, 2011: 123).

Şayet hükümet ile anlaşmaya varılamazsa bunun için “Memleket Toplantısı” isimli bir toplantı düzenlenirdi. Bu toplantıda hükümetin aldığı karar esnaf teşkilatının menfaatlerine uymuyorsa durum kadıya bildirilirdi. Bu arada hükümet üzerinde baskı kurmak maksadıyla da günümüzdeki grevle de özdeşleştirilebileceğimiz bu usûl takip edilirdi. Hükümete yürütmeyi durdurma talebinde bulunulur, kabul edilmezse dükkânlarının kapatılacağı beyan edilirdi. Şayet esnafın isteği yine reddedilirse padişahın ilamı talep edilirdi. Dükkânların anahtarları bırakılarak toplantı terkedilirdi. (Ekinci, 2001: 77, Cevdet, 2008: 380).

Ahilik teşkilatında törenler de çok önemli bir yere sahiptir. Bu törenlerde şekilciliğe çok önem verilmektedir. Başlangıçta zaviyelerde yapılan merasim daha sonraları esnaf odalarında veya mesire yerlerinde yapılmaya başlanmıştır. Merasimler ilgili oldukları konuların felsefesini hatırlatacak seremonilerdir. Aynı zamanda dinlendirici, hatırlatıcı ve eğitici özelliklere sahip merasimlerdir. (Ekinci, 2001: 127).

Bu törenler içerisinde bütün fütüvvetnâmelerde sözü edilen ve dolayısıyla en genel olanları; Yola Girme Töreni, Yol Atası veya Yol Kardeşi Edinme Töreni, Yol Sahibi Olma Töreni, Ustalık Töreni’dir. (Güllülü, 1977: 158).

Yola Girme Töreni

Ahilikte üyeliğe giriş işlemleri oldukça zorluydu. Teşkilata girmek isteyen kişi müracaatını yapardı. Bu kişiye talip denilirdi. Bu kişinin bütün özellikleri titizlikle araştırılırdı. En ufak bir kuşku o kişinin teşkilata girmesine engel olurdu. Bunun haricinde fütüvvetnâmelerde ahilik teşkilatına girmesi yasak olan meslekler de vardı. Bunlar: falcılar, tellaklar, dokumacılar, kasaplar, cerrahlar ve avcılardı. Ayrıca şarap içenlerin, iftiracıların ve kafirlerin de bu teşkilata girmeleri yasaktı. (Gülerman, Taştekil, 1993: 16).

Talipte aranan özellikler incelendikten sonra şayet uygun görülüp de teşkilata girmesine izin verilirse bir tören düzenlenirdi. Bu törene “Yola Girme Töreni” ismi verilirdi. Ahilik

teşkilatına alınacak kişi tüm ahi ulularının karşısında orta yerde, yüzü kibleye dönük olarak dururdu. Nakib kişinin elini sol eline alırdı. Sağ eline de ahi ehline verilecek hediyeler verilirdi. Daha sonra fütüvvet hutbesi okunurdu. Örneğin Nakkaş Ahmet Fütüvvetnâmesi'nde Beni İsrail suresinin 32. ayetinden 39. ayetinin sonuna kadar geçen ayetlerin okunduğu bildirilmektedir. Nakib daha sonra toplantının sebebinin fütüvvet ehline arz eder: "Ey ulular! İş bu kişi filan yiğide ve ahiye ve şeyhe muhabbet edip, erenler aşkına can u gönülden yoldaş olmaya gelmiştir. Kabul buyurursanız." derdi. Daha sonra da kişiye fütüvvet ehli olabilmenin şartları anlatılırdı: "Kalbin kapısı, hazinesi kulaktır. Hayır ise dinle, şer ise unut gitsin. Kendinden büyüğe saygılı ol. Büyük veya küçük olsun önünde edeple diz çöküp otur." şeklinde nasihat edilir. Talibin fütüvvet kabul edildiğinin simgesi olarak beline fütüvvet kuşağı bağlanırdı. Daha sonra da şerbet denilen tuzlu su içirilirdi. Bu şekilde talip yola girmiş olur. (Bekki, 2005: 165).

Yol Atası Ve Yol Kardeşi Edinme (Çıraklık) Töreni

Bu tören bir giriş töreni niteliğindedir. Çırak adayları zaviyelerde bütün ahilerin katılması ile düzenlenen bir törende kendilerine birlik içerisinde bir yol atası ve iki yol kardeşi seçerek çıraklığa başlamaktadır. (Güllülü, 1977: 159).

Bu tören şu şekilde düzenlenirdi: çırak olmak isteyen kişi kimi kendisine yol atası veya yol kardeşi seçeceğini nakibe bildirirdi. Bundan sonra tören günü nakib, tören yapılacak yerin ortasına çırak adayı ile birlikte gelirdi. Meclistekilere selam verir ve gencin çırak olmak istediğini belirtir ve çırak olmak isteyen kişinin seçtiği usta ve yol arkadaşlarını da bildirirdi. Meclistekiler de, mübarek olsun, derlerdi. Bundan sonra aday hazırlanan hediyeleri yol atası ve yol kardeşinin önüne getirir ve diz çöktürürdü. Adayın yol kardeşleri de yanına gelir ve birisi sağına birisi soluna geçerek diz çökerlerdi. Ata ve oğul ellerini birbirlerine sunup el tutuşurlardı. Ellerin üzerine bir mendil bağlarlardı. İki yol kardeşi çırak adayının eteğinden tutarak, birlikte ustalarını dinlerlerdi. Usta Hz. Peygamber'in sanatla ilgili bir hadisini okuduktan sonra şöyle nasihat ederdi: "Pirinizden asla yüz çevirmeyiniz. Sünnete uygun hareket ediniz. Dininizi, malınızı ve ırzınızı koruyunuz. Edeple oturunuz ve söylenen şeyleri güzel bir şekilde dinleyiniz. Sözüünüz hikmetli olsun. Yapılması gereken işin yapılmasında kusur etmeyiniz. Kendi kazancınıza dayanmayan şeyleri almayınız." Ustanın bu konuşmasından sonra usta ve üç çırak şöyle dua ederler: "Eğer yarın hak dergâhında ve peygamber huzurunda kabul benim olursa sızsiz cennete girmeyeceğim, eğer kabul sizin olursa bensiz cennete girmeyesiniz ve bana şefaate edesiniz." (Erker, 2002: 107-108).

Yol Sahibi Olma Merasimi (Kalfalık)

Ahilikte kalfalık 6 aydır. Çıraklık süresini dolduran kişi eğer ustaları tarafından yeterli görülürse bu durumu teşkilata bildirirdi. Bundan sonra esnaf yönetim kurulunca kalfalık tören günü tespit edilirdi. Merasim yeri esnaf odası, mescit ya da cami olarak belirlenirdi. Bu toplantıya esnaf yönetim kurulu üyeleri, adayın ustası, kalfalar ve o mesleğin ustaları katılırdı. Kalfa adayının ustası bu toplantıya özel kıyafetleri ile katılırdı. Toplantıda kalfasının iyi ahlakı ve yeteneğinden bahsederdi. Buna esnaftan üç usta da şahitlik ederdi. Ardından bir hoca dua okur, sonra da esnaf başkanı kalfa adayını karşısına alarak kendisine bir takım nasihatlerde bulunurdu. Bu nasihatlerden sonra esnaf başkanı besmele ile kalfa adayının beline şed kuşatırdı. Bu merasimden sonra kalfa önce esnaf başkanından başlayarak orada hazır bulunanların ellerini öperdi. Kalfanın babası veya velisi de esnaf vakfına bakırdan bir kap hediye ederdi. Bu törenden sonra çırak kalfalığa yükseltilmiş olurdu. (Bekki, 2005: 166-167).

Ustalık (Üstadlık) Töreni

Ustalık için yapılan tören de kalfalık töreni ile benzerlik gösteriyordu. Ancak bu tören kalfalık töreninden daha zengin bir törendi. Bir kişinin üstadlık seviyesine ulaşabilmesi için kalfalık döneminde hakkında hiç şikayet olmaması, kendisine verilen görevleri dikkatle yapıp özellikle çırak yetiştirme hususunda titiz davranması ve öteki kalfalar ile iyi geçinmesi de ustalık için dikkate alınıyordu. (Anadol, 1991: 98).

Bu törene bütün nakibler ve ustalar çağrılırdı. Bunlar iki halka oluşturlardı. Ön sırada nakibler, arka sırada ise ustalar otururlardı. Müftü ve kadı da törende yer alırdı. Ticaret ahlakı ile alakalı ayet ve hadisler müftü tarafından okunduktan sonra usta olacak kalfa, sağında nakib solunda ustası ile birlikte meclise girerler ve oradakileri selamlarlardı. Müftünün işareti üzerine imam bir dua okur böylece merasim başlardı. Nakib ayağa kalkıp usta adayını yanına çağırır, fütüvvet gereklerini saydıktan sonra sadakat, müşteriye saygı, malına hile karıştırmamak gibi ahlaki konularda kendisine nasihat ederdi. Daha sonra usta adayının ustası söz alır ve kendisini yetiştirmek gayesiyle elinden gelen bütün gayreti harcadığını, buna ahilerin de şahit olduğunu belirterek kalfasının usta olmaya layık olduğunu ve her halinden memnun olduğunu ifade ederdi. Usta, kalfasına dua ederek öğütler verirdi. Sonra da şöyle derdi: “Âlimlerin dediklerini, nakiblerin öğütlerini, benim sözlerimi tutmazsan, ana, baba, hoca, usta hakkına riayet etmezsen, halka zulüm edersen, yetim hakkını alırsan ve Allah’ın yasaklarından sakınmazsan hakkım haram olsun.” Bu dua ve merasimlerden sonra usta kalfasının kalfalık peştemalini çıkarıp, kendi eliyle ustalık peştemalini kuşatırdı. Bütün bu yapılanlardan sonra dua edilirdi. Yeni usta birer birer meclisteki büyüklerinin ellerini öper, dualarını alır ve böylece tören sona ererdi. (Erker, 2002: 109-110).

SONUÇ

Anadolu’da Ahiliğin yayılması ve bir teşkilat haline gelmesinde elbetteki fütüvvet teşkilatının çok önemli bir etkisi vardır. Fütüvvet teşkilatı, Arap toplumunda daha çok yiğitliği ifade etmektedir. Bu teşkilat, İslamiyetin geniş coğrafyalara yayılması ile birlikte bir- çok bölgede ortaya çıkmıştır. Türkler’in yaşadığı bölgeler de fütüvvet teşkilatının yayıldığı bölgelerden bir tanesidir. Fütüvvet, Araplar arasında onların eski aşiret değerlerini simgelerken, Türkler’de ise başlangıçta onların eski inançlarını simgelemiştir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Anadolu Ahiliğinin oluşumunda fütüvvet teşkilatı önemli bir yere sahiptir. Ancak aralarında önemli bazı farklılıklar vardır. Mesela, fütüvvet teşkilatı içerisinde birçok zanaatkâr bulunmasına rağmen Ahilikten farklı olarak bir meslek örgütü değildi. Fütüvvet teşkilatı daha çok birlikte yiyip içen, eğlenen, spor yapan gençlik örgütleriydi. Halbuki Ahilik teşkilatı Anadolu’ya göç eden sanatkâr ve tüccarların yerli tüccar ve sanatkârlar arasında tutunabilmek amacıyla kurdukları bir teşkilattı.

Fütüvvetçilik, Ahilik teşkilatına temel teşkil etmekle birlikte aynı şey değildir. Anadolu’da fütüvvet sahibi kişi Ahi ismini almamıştır. Ahi olmanın şartları fütüvvetçilikten farklıdır. Ahi olmak için önce fütüvvetçilik meziyetlerine sahip olmak ancak daha sonra da adayın bir meslek ya da sanatının olması gerekmektedir. Fütüvvetçilikte daha çok kişisel erdemler ve askeri nitelikler önemliyken, Ahiliğin bir sivil toplum kuruluşu olduğunu görmekteyiz. Törenler arasında da benzerlik vardı. Mesela fütüvvet örgütüne dahil olmak için bir fütüvvet büyüğünün elinden şalvar giymek, fütüvvet kasesinden içmek gibi bir takım

ritüellerin gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Ancak bunun Ahi törenlerindeki içtenlik temeline dayanan sanat ve meslek bağlılığı ile alakası yoktu.

Ahilik teşkilatı eski göçebe Türk toplum hayatından oldukça fazla etkilenmiştir. Örneğin Alplerin, Akhunlar döneminde bellerine kuşak bağlamaları ve ant içmeleri bir alplik âlametidir. Ahilik töreninde şed kuşanma da kuşak bağlamaya benzemektedir. Alpler, İslamiye'tten önce Orta Asya'da yaygın, sosyal bir zümrenin reisleridir. Onlar da ahiler gibi mert, eli açık, gözü pek, cesur ve savaşçı bir ruha sahiptir.

Ahi birliklerinin Bizans loncalarının bir devamı olduğunu ileri süren görüşler de vardır. Elbette ki Bizans loncalarının Ahi teşkilatı üzerinde etkisi vardır ancak onların birebir kopyası olduğu fikrini ileri sürmek tamamen bir peşin hükümlülüktür. Lonca birliklerinin her birinin ayrı bir koruyucu tanrısı, ortak dini, toplu yemekleri, derneğe giriş için bir takım gelenekleri ve törenleri vardır. Aynı durum ahilikte de geçerlidir. Ancak, ahilikte bunların benimseniş, uygulanış nedenleri ve amaçları başkadır.

Mesela Avrupa'da XIII. yüzyılda kurulan korparasyonlara kimi şehirlerin din adamları karşı çıkmışlar, hatta aforoz yasası gereğince bunların kaldırılmasına dair bir karar almışlardır. Esnaf kuruluşları da bu düşüncedeki din adamlarından korunmak için bir azizin korumasına girmişlerdir. Ahilikte de her sanat ve meslek bir İslam büyüğünü, velisini kendilerine pir ve üstad tanımışlardır. Ancak onlar bunu batıdaki esnaf ve sanatkârların duydukları zorunluluk ve kaygı ile başlatmamışlardır.

Loncalarda bir siyasi denetim söz konusuysen, ahilik teşkilatında böyle bir durum söz konusu değildir. Bizans loncalarına sadece tüccar ve sanatkârlar üye olarak kabul edilirken, ahi birliklerine ise ahilik prensiplerini kabul eden ve işi olan herkes üye olabilirdi. Bizans loncaları kast yapısı taşımalarına rağmen ahi birlikleri kastlaşmaya her zaman karşı çıkmışlardır.

Sonuç olarak, ahilik teşkilatının kökenleri Orta Asya Türk devletlerine kadar dayanmaktadır. Türkler, gelenekleri ve görenekleri ile İslamiyete girdikleri VII.-VIII. yüzyıldan itibaren bu teşkilat da Türkistan'da ve Maverâünnehir'de Türkler arasında gelişip yayılmış, bir ticaret, zanaat ve zümresine dönüşmüş tamamen Türkler'e has bir kuruluştur.

KAYNAKLAR

- Anadol, Cemal; Türk İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1991.
- Arslanoğlu, İbrahim; "Fütüvvetnameler ve Bir Fütüvvetname", I, Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu I, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir 2005, s.102-105.
- Bayram, Mikail; Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu, Damla Matbaacılık, Konya 1991.
- Bekki, Selahaddin; "Ahiliğe Giriş Törenlerinin Bilmeceler ile İlişkisi", I, Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu I, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir 2005, s.163-176.
- Cevdet, Muallim, İslam Fütüvveti ve Türk Ahiliği İbn-i Batuta'ya Zeyl, Çev. Cezair Yarar, İşaret Yayınları, İstanbul 2008.

- Çağatay, Neşet; “Anadolu’da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evren”, Belleten, XLV, S.182, TTK, Ankara 1982, s.423-436.
- Çağatay, Neşet; “Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi”, AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.2-3, yeni Matbaa, Ankara 1952, s.61-84.
- Çağatay, Neşet; Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, TTK, Ankara 1997.
- Çakmak, Muharrem; “Ahiliğin Dini-Tasavvufi Temelleri”, I, Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu I, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir 2005, s.249-260.
- Çalışkan, Yaşar; M. Lütfi İldiz, Kültür, Sanat ve Medeniyetlerimizde Ahilik, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.
- Demir, Ahmet; “Fütüvvet Teşkilatının Kökeni, Teşekkülü ve Türkiye Selçukluları’nın Durumu”, Türkler, XII, YTY, Ankara 2002, s.387-389.
- Demir, Ahmet; Anadolu Selçukluları Döneminde Fütüvvet ve Ahilik, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 1996 (YLT).
- Ekinci, Yusuf; Ahilik, Talat Matbaası, İstanbul 2001.
- Erker, Veysi; Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik, Berikan Basım, Ankara 2002.
- Gül, Kemal Vehbi; Anadolu’nun Türkleştirilmesi ile İslamlaştırılması, Tolen Yayınları, İstanbul 1971.
- Gülerman, Adnan; Sevda Taştekil, Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.
- Güllü, Sabahattin; Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri, Ötüken Yayınları, İstanbul 1977.
- Güllülü, Sabahattin; Ahi Birlikleri, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1977.
- Gündüz, Ahmet; “Beylikler ve Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunda Ahilerin Siyasi ve Askeri Yönü”, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, GÜ Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir 2005, s.456-466.
- Heaton, Herbert; Avrupa İktisat Tarihi I, Çev. M. Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1985.
- Kayaoğlu, İsmet; “Halife en-Nasır’ın Fütüvvet Girişi ve Bir Fütüvvet Buyruldu”, AÜİFD, XXV, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1981, s.221-227.
- Kocatürk, Saadettin; “Fütüvvet ve Ahilik”, C. XXI, Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu Yayınları, Kırşehir 1984, s.13-47.
- Köksal, M. Fatih; Ahi Evren ve Ahilik, Kırşehir Valiliği Kültür Hizmetleri, Kırşehir 2006.
- Laiou, Angeliki E.; “The Agrarian Economy Thirteenth-Fifteenth Centuries”, EHB, Ed. Angeliki E. Laiou, Vol.I, Washington 2002, s.348-355.
- Munteanu, Luminita; “Ahilik-Ortaçağ’da Sosyal Düzen ve Dünya Temsili”, I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.91-95.

- Ocak, Ahmet Yaşar; “Fütüvvet” TDVİA, C. XIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s.261-265.
- Ocak, Ahmet; “Moğol Tahribatı Karşısında Ahilik Kültürü”, I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.141-150.
- Özaydın, Murat; “Fütüvvet ve Fütüvvet Ahlakı”, I, Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu II, G.Ü Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir 2005, s. 685-712.
- Özyurt, Cevat; “Durkheim Sosyolojisinde Ahlaki Kontrol Sorunu”, Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Değerler Eğitimi Dergisi, 5 (13), Balıkesir 2007, s.95-121.
- Runciman, Steven; “Byzantine Trade and Industry”, The Cambridge Economic History of Europe, Ed. M. M. Postan, Vol. II, Cambridge 1987, s.138-150,
- Taeschamer, Franz; “İslam Ortaçağında Futuvva Teşkilatı”, Çev. Fikret Işıltan, İÜİFM, XV, İstanbul Ekim 1953- Temmuz 1954, s.8-15.
- Teall, Jhon L.; “The Grain Supply of the Byzantine Empire, 330-1025”, DOP 13, Washington 1971, s.87-139.
- Turan, Kemal; Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, İstanbul 1996.
- Uçma, İsmet; Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik, İşaret Yayınları, İstanbul 2011, s 120.